

УДК 37.01.047-021.69

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.13>

Неля КІНАХ

кандидат економічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології, Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, вул. Винниченка, 31, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43006
ORCID: 0000-0002-9025-6514

Бібліографічний опис статті: Кінах, Н. (2021). Підприємництво учителя Нової української школи як освітній феномен. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 83–89, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.13>

ПІДПРИЄМНИЦТВО УЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ЯК ОСВІТНІЙ ФЕНОМЕН

У статті науково обґрунтовано теоретичні підходи до аспектів формування підприємництва учителя в сучасних освітніх умовах. Здійснено дефінітивний аналіз наукових розвідок із проблем підприємництва, що дозволяє розглядати поняття «підприємництво» як систему педагогічних дій, спрямованих на розвиток педагогічної системи, мета якої полягала б у формуванні сукупності елементів підприємництва учителя Нової української школи, яке є системною, багатофакторною, поліфункціональною, індивідуальною якістю педагога з характерним комплексом підприємницьких знань, умінь, навичок, здібностей до виконання професійних завдань, визначення траєкторії власного професійного зростання, реалізації власних підприємницьких ідей, модернізацією власної діяльності, орієнтованої на успіх та розвиток підприємницької ініціативи. Проаналізовано підходи до підприємництва в педагогічній практиці учителя Нової української школи. Визначено роль та місце освітнього підприємництва на ринку освітніх послуг, суть освітнього антрепренерства й інтрапренерства як принципово нових методів управління ринком освітніх послуг і найбільш прогресивних форм підприємництва. У процесі роботи над науковою розвідкою використовувалися такі методи дослідження: теоретичні: аналіз і синтез під час опрацювання педагогічної та методичної літератури з досліджуваної проблеми; теоретичне осмислення й узагальнення досвіду учителів і власного досвіду роботи для визначення передумов формування підприємництва в освітній сфері; емпіричні: спостереження й аналіз занять із підприємницьким тлом. Подальші наукові пошуки автора будуть пов'язані з розробленням і впровадженням педагогічних технологій формування підприємництва учителів Нової української школи з урахуванням визначених підходів та закономірностей освітнього підприємництва, що дозволить спостерігати динаміку цього процесу й деталізувати предмет дослідження.

Ключові слова: підприємництво педагога, підхід, освітнє підприємництво, підприємливість, фахова компетентність.

Nelia KINAKH

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology, Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Vynnychenko str., 31, Lutsk, Ukraine, 43006
ORCID: 0000-0002-9025-6514

To cite this article: Kinakh, N. (2021). Entrepreneurship of a teacher of the New Ukrainian school as an educational phenomenon. *Acta Paedagogica Volynienses*, 4, 83–89, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.13>

ENTREPRENEURSHIP OF A TEACHER OF A NEW UKRAINIAN SCHOOL AS AN EDUCATIONAL PHENOMENON

The article scientifically substantiates theoretical approaches to aspects of teacher entrepreneurship formation in modern educational conditions. A definitive analysis of scientific research on the problems of entrepreneurship, which allows us to consider the concept of “entrepreneurship” as a system of pedagogical actions aimed at developing a pedagogical system, which would aim to form a set of elements of entrepreneurship of teachers of the New Ukrainian School. a characteristic set of entrepreneurial knowledge, skills, abilities to perform professional tasks, determining the trajectory of their own professional growth, implementation of their own business ideas, modernization of their own activities, focused on the success and development of entrepreneurial initiative. Approaches to entrepreneurship in the pedagogical practice of teachers are analyzed. The role and place of educational entrepreneurship in the market of educational services, the essence of educational

entrepreneurship and intrapreneurship as fundamentally new methods of managing the market of educational services and the most progressive forms of entrepreneurship are determined. In the process of working on scientific intelligence, the following research methods were used: theoretical: analysis and synthesis during the elaboration of pedagogical and methodological literature on the researched problem; theoretical comprehension and generalization of teachers' experience and own work experience to determine the prerequisites for the formation of entrepreneurship in education; empirical: observation and analysis of classes with an entrepreneurial background. Further research of the author will be related to the development and implementation of pedagogical technologies for entrepreneurship formation of teachers of the New Ukrainian School, taking into account certain approaches and patterns of educational entrepreneurship, which will observe the dynamics of this process and detail the subject.

Key words: *teacher entrepreneurship, approach, educational entrepreneurship, entrepreneurship, professional competence.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Концепція «Нова українська школа» визначає орієнтири та механізми реформування освіти в Україні, формує стратегічну мету освітньої реформи. Окреслені в Концепції ключові компетентності як орієнтир для Нової української школи стали поштовхом не лише для змісту освіти, модернізації форм і методів взаємодії зі здобувачами освіти, а й для переосмислення учителями власної професійної діяльності.

В умовах трансформаційних змін освітньої сфери затребуваною стає взаємодія розумових і практичних дій учителя, зумовлена інтелектуалізацією навичок підприємницької діяльності. Для молодого покоління учителів підприємництво – це основна або вторинна форма зайнятості, що зумовлює актуальність проблеми формування в них підприємницьких навичок. Розв'язання означеного завдання спричиняється, на наш погляд, зростанням ролі підприємництва в державі і водночас неналежною підготовленістю до цього здобувачів освітніх послуг; вимогами суспільства до рівня підприємництва та якістю його формування у процесі професійного розвитку учителя; потребою у сформованості власних форм підприємництва та відсутністю у процесі професійного навчання відповідних технік та методів її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні проблеми підприємницької підготовки в українській освіті в останні роки є предметом досліджень В. Андріанової, З. Гіптерс, Г. Назаренко, В. Майковської, О. Романовського, В. Шабанової та інших. Окремі питання професійної освіти і створення умов для розвитку освітнього підприємницького середовища досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: І. Грищенко, В. Кремень, В. Луговий, С. Ніколаєнко, О. Романовський, М. Степко,

Т. Оболенська, К. Корсак, В. Арутюнов, К. Бенсон, Б. Кларк, Г. Іцковіц, Ю. Рубін та інші.

Проблемне поле дослідження ґрунтується на розвідках вітчизняних та зарубіжних науковців (І. Бех, І. Добренко, І. Зязюн, Д. Закатнов, Є. Єгорова, Н. Кульбіда, Н. Литвинова, Ю. Пачковський, П. Перепелиця, Є. Помиткін, О. Сергєєнкова, В. Семиченко, О. Скрипченко, В. Рибалка, С. Клімов, Б. Федоришин, П. Друкер, П. Девідсон, А. Маршалл, М. Пітерс, А. Сміт, Й. Шумпетер та інші), де висвітлено стратегії формування готовності вчителя до підприємництва.

Мета статті – розкрити концептуальні ідеї та визначити теоретичні засади підприємництва вчителя нової української школи як освітнього феномену.

Виклад основного матеріалу. В умовах упровадження ідей концепції «Нова українська школа» освітянська спільнота отримала творчі модернізаційні виклики, за яких видозмінюється місія педагога в контексті європейського професіоналізму зі збереженням кращих українських традицій. Сьогодні вимагає від учителів високого рівня компетенцій, мобільності, здатності до інноваційного мислення, постійної самоосвіти й самовдосконалення, орієнтування в нестандартних ситуаціях, творчого самостійного виходу з них. Перспективи становлення й успішного розвитку як окремої людини, так і суспільства загалом безпосередньо залежать від якості освіти. Сучасний рівень розвитку освіти задає вектор освітянській практиці на формування конкурентоспроможної в ринкових умовах особистості, наділеної індивідуальними і професійними якостями, що дають змогу розв'язувати завдання в усіх сферах життя та брати на себе відповідальність за результати власної діяльності.

Сучасними дослідниками поняття підприємництва, у широкому значенні, визначається

як практична кмітливість, здатність активно діяти, ініціативність. У вузькоекономічному значенні – це здібності людини до отримання прибутку з найменшими витратами. Уважається, що приблизно кожна 6–7 людина, тобто майже 15%, є підприємливими. Отже, з одного боку, далеко не кожен може бути підприємцем, а з іншого – практично завжди і майже в будь-якому суспільстві є досить підприємливих людей (Дядін, 2017). Підприємництво також розглядають як ділову активність, ініціативність, здатність до початку і здійсненню справи, що приносить успіх. Зробити що-небудь – значить зробити ініціативне, випереджаючу дію, проявити активність до того, як будуть чітко визначені її умови та наслідки (Позняков, 2012). А. Гельбак зазначає, що підприємливість як рису особистості можна і потрібно розвивати, попередньо діагностувати її наявність чи можливу відсутність. Робота в даному напрямі має бути спрямована на утвердження бажаної поведінки (Гельбак, 2017). У концепції «Нова українська школа» ініціативність і підприємливість визначаються як «<...> уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Уміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, ухвалювати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо» (НУШ, 2016). У довідковій літературі підприємництво визначається як «окремий вид бізнесу, самостійна ініціативна діяльність на власний ризик (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг та заняття торгівлею), що ґрунтуються на вкладанні власних коштів, використанні існуючих та створенні нових можливостей із метою одержання прибутку» (Завадський, 2006). Підприємництво – процес створення чогось нового, що має цінність. На нашу думку, підприємливість – це життєва настанова, яку характеризують творче й інноваційне мислення, потреба в досягненнях і управлінні власними ресурсами. Підприємливість, що виявляється в усіх сферах, вказує на здатність людини втілювати ідеї в життя.

Поняття підприємництва розвивалось, змінювалось відповідно до конкретно-історичних, економічних, педагогічних і соціальних умов суспільства. Ми пропонуємо різнобічність

поглядів щодо розуміння сутності підприємництва в педагогічній практиці учителя НУШ згрупувати умовно в декілька підходів: атрибутивний, процесуальний, діяльнісний, функціональний та інституціональний.

Атрибутивний підхід характерний розумінням підприємництва як сукупності певних атрибутів. Однією з визначальних для існування підприємницького феномену є ознака «свободи» – самостійність в ухваленні рішень, свобода ініціативи і підприємливості, незалежність мислення. Серед ознак підприємництва вчителя НУШ пропонуємо виділити: орієнтацію на досягнення комерційного успіху; постійну наявність чинника ризику; інноваційний характер діяльності; відповідальність за ухвалені рішення, їхні наслідки.

Процесуальний підхід характерний розумінням підприємництва як процесу, що має як певні часові ознаки (початок, розвиток, завершення), так і змістовні характеристики. Так, Р. Хизрич і М. Пітере розуміють підприємництво як процес, який вимагає багато часу і сили, моральної і соціальної відповідальності; процес, який приносить у результаті грошовий дохід і особисте задоволення досягнутим (Histrich, 1990).

Діяльнісний підхід об'єднує погляди дослідників, що розглядають підприємництво як різновид економічної діяльності та поведінки, форму економічної активності. На нашу думку, типовими для цього підходу є розуміння підприємництва вчителя НУШ як:

1. Особливої ініціативної активності дієздатних учителів, спрямованої на задоволення потреб на ринку освітніх послуг і отримання особистого зиску.
2. Інтелектуальної діяльності ініціативного, цілеспрямованого, енергійного вчителя.
3. Соціально-організуючої і перетворювальної діяльності, що є різновидом творчої.
4. Особливого, творчого, креативного типу поведінки, що є необхідною основою досягнення професійного успіху.

Близьким до попереднього є функціональний підхід, найбільш яскравим представником якого вважають Й. Шумпетера. Підприємці, на його думку, не утворюють особливої професії чи окремого класу. Йдеться саме про функцію, що здійснюється періодично різними суб'єктами. У педагогіці існує думка, що саме функціональний підхід об'єднує та

вичерпує практично всі наявні підходи. На нашу думку, підприємництво вчителя НУШ має бути пов'язане із трудовою активністю та полягає у визначенні функцій, якими має володіти педагог для задоволення власних потреб та потреб здобувачів освіти.

Варто звернути увагу на той факт, що в дослідженні Ю. Пачковського представлено сегменти інституціонального підходу. Він зазначає, що в умовах суспільства, що трансформується, особливо вагомий вплив на процеси формування підприємницької активності мають чинники середовища, пов'язані з фоново-об'єктивними, зовнішньо детермінуючими умовами функціонування підприємництва. У своєму поєднанні вони формують суспільні передумови розвитку підприємництва (Пачковський, 2004). Ю. Пачковський розглядає підприємництво як особливий тип поведінки, виділяє такі складові частини:

- особливу чутливість до змін у прагненні щось змінити (елемент ініціативи);
- відповідальність за можливі ризики, невдачі і поразки, усвідомлена готовність ризикувати (елемент ризику);
- сприяння у впровадженні винаходів та інновацій, зміна (пошук особливих підходів) соціально-економічних механізмів для успішного й ефективного використання наявних ресурсів і конкретних ситуацій (елемент новаторства);
- самостійність в ухваленні важливих рішень (елемент свободи);
- орієнтація на діяльне перетворення оточення, побудову нових відносин, здатність випереджувати події і конкурувати (елемент активності) (Пачковський, 2007).

З викладеного вище зрозуміло: якщо учитель має високий рівень мотивації досягнення успіху в діяльності, ухвалює рішення в ситуаціях невизначеності, не боїться висловлювати свої думки, висуває цікаві гіпотези, конструктивно, оптимально підходить до вирішення проблеми й успішно її вирішує, прагне зробити щось швидко, якісно та добре, обстоює свою позицію, доводить власну думку, організовано взаємодіє, уміє ризикувати заради успіху, то він має підприємницькі якості. Варто зазначити, що схильність до підприємницької діяльності вчителя також проявляється в особливому, творчому, неординарному ставленні до справи,

ініціативності, безперервному прагненні до новаторства, у нетрадиційних рішеннях, розширенні масштабів і сфери діяльності, у готовності до ризику. Тому керівництву закладів загальної середньої освіти необхідно заохочувати вчителів розвивати свої підприємницькі якості, створювати умови для самоосвіти через визнання їх як творчої особистості, здатної до втілення власних креативних, сучасних, нестандартних ідей, підтримувати загальнолюдські цінності та почуття відповідальності, самодисципліни й самоорганізації; уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виконувати роботу якісно (соціальне партнерство, толерантність, діалог), уміння визначити власну позицію, планувати свою роботу й час.

Цікавою з погляду предмета нашого дослідження є позиція С. Смерічевської щодо впровадження підприємництва в закладах освіти і визначення поняття «освітнє підприємництво», яке науковець характеризує як специфічну, високоризикову, ініціативну, інноваційну діяльність закладів освіти щодо відшкодувального надання освітніх послуг із використанням найновіших методів і технологій реалізації освітніх послуг (Смерічевська, 2012).

Освітнє підприємництво характеризується інноваційним характером діяльності, спрямованістю на використання всіх доступних економічних механізмів господарювання у статутних цілях інноваційних методів і технологій організації освітнього процесу, впровадження нових педагогічних, інформаційних і телекомунікаційних технологій в освітній процес, економічне переосмислення ролі та статусу школи в освітній системі. Характерною рисою освітнього підприємництва, на думку авторки, є той факт, що воно здійснюється в межах спеціальної правоспроможності. Це означає, що у процесі підприємницької освітньої діяльності навчальний заклад виступає одноосібно та позбавлений можливості залучення сторонніх організацій із метою оптимізації фінансових потоків, управління ризиками, залучення інвестицій. Вона зазначає, що, з одного боку, освітні заклади не можуть розраховувати на залучення венчурного капіталу до освітніх проєктів. Інвестування в освіту є можливим лише за умови комерційного використання освітніх інновацій, що виходить за межі освітньої діяльності, не є метою освітніх установ. Тому

українські освітні проєкти насамперед мають бути привабливими не для інвесторів, а для споживачів освітніх послуг. Закладу освіти варто шукати внутрішні творчі і фінансові ресурси (Смерічевська, 2015).

Професор Гарвардської школи бізнесу Г. Стівенсон розглядає підприємництво у сфері освіти як «пошуки можливостей за межами контрольованих на даний момент ресурсів» (Стівенсон, 2012). Тобто професор наголошує на тому, що підприємництво не обмежене сферою бізнесу, а може реалізуватися і в освітній сфері. О. Манчук вказує на те, що в період активного реформування освітньої системи актуалізується необхідність застосування принципово нових методів управління ринком освітніх послуг і найбільш прогресивних форм підприємництва. Авторка зазначає, що у сфері освітніх відносин важливе місце належить освітньому антрепренерству й інтрапренерству. Антрепренерство тут розглядається як некомерційне підприємництво в освіті, здатне забезпечити ефективне поєднання ресурсів, оперативного та динамічного розвитку освітнього процесу. Воно є специфічною високо-ініціативною інноваційною діяльністю, що здійснюється на альтернативній основі. Інтрапренерство є економічною категорією підприємницької діяльності, що забезпечує функціонування ринку освітніх послуг на основі ініціативи, новаторства, інтеграції потенційних можливостей усіх його учасників, де ключовим є учитель (Манчук, 2008).

М. Lavaroni, D. Leisey наголошують, що для ефективного функціонування шкіл необхідна «нова модель функціонування», здатна «випустити підприємницький дух учителя». Це сприятиме розробці програм, продуктів, послуг та/або технологій, які безпосередньо адаптовані до цілей та структури державних шкіл. Причому автори наголошують, що це особлива модель, яка відрізняється від моделей комерційних та некомерційних організацій. Автори вводять поняття “Edupreneurism” (внутрішньо-організаційне підприємництво в освіті) та підкреслюють його значення для сфери освіти, яке полягає в підвищенні мотивації талановитих, ініціативних і активних учителів залишатися у професії та вдосконалювати процес навчання (Lavaroni, 2014). В американській практиці використовуються поняття “Edupreneur”

(*educator* – «освітянин» + *entrepreneur* – «підприємець») (Lăcătu, 2016) та “Teacherpreneur” (*teacher* – «учитель» + *entrepreneur* – «підприємець») (Міньковська, 2017).

М. Lavaroni, D. Leisey визначають *Edupreneur* як «особу в державних школах, яка бере на себе відповідальність у створенні та розробці програми, продукту, послуги та / або технології для покращення навчання відповідно до заявлених цілей та підтримки цієї організації». Згідно з ресурсом Освітньої фундації Дж. Лукаса “Edutoria”, *Teacherpreneur* (учитель-підприємець) об’єднує імідж інноваційного вчителя класу з ризикованим та підприємницьким лідером (Lavaroni, 2014). Це педагоги – професіонали і професіоналки, які викладають у школах, але також мають час, сили і бажання для реалізації власних підприємницьких ідей. Хтось із них створює онлайн-курси або позашкільні програми і майстер-класи, хтось фокусується на громадській або бізнес-діяльності, використовує грантові можливості, інші розробляють нові освітні технологічні рішення, змінюють стандарти або працюють із батьківством. Талановиті педагоги, незадоволені застарілими книгами й іншими освітніми продуктами, демонструють надзвичайне бажання і здатність розвивати свій соціальний бізнес – і змінювати не тільки освітні технології, але і будь-який інший аспект життя. І. Міньковська у своїй статті на офіційному сайті «Нової української школи» наводить аргументи, чому саме шкільні вчителі мають всі шанси ставати успішними підприємцями. Авторка говорить, що бути успішним освітянином настільки ж складно, як і бути успішним підприємцем. Адже ця професія вимагає такої ж комбінації якостей: відданості своїй справі, здатності імпровізувати, широти поглядів. Учителство так само має піклуватися не тільки про власний розвиток, але й про розвиток кожного зі своїх учнів і підприємства загалом – школи (Міньковська, 2017). І. Міньковська наводить такі тези: 1) як і успішні підприємці, успішні педагоги працюють не тільки для фінансової стабільності, але й для того, щоб розв’язувати конкретні проблеми і впливати на те, куди і як рухається світ; 2) середньостатистичний учитель ухвалює 1 500 освітніх рішень за один шкільний день. Для багатьох дітей учителі є медсестрами, нянями, кухарями і друзями водночас. Звичайний український

клас можна порівняти з корпоративним навчанням 30-ти нових співробітників. Отже, мультизадачність і вміння розставляти пріоритети є обов'язковими характеристиками як успішного бізнесмена, так і успішного педагога; 3) шкільні педагоги є природними фандрейзерами. Вони вчаться залучати до своїх ініціатив батьківство, керівництво, місцеву владу й бізнес. Ніколи не бояться зробити запит і виголосити натхненну промову на підтримку свого проєкту; 4) вчительство завжди знає, коли потрібно відкинути план уроку і почати імпровізувати. Одне дитяче запитання може повести урок у зовсім іншому напрямі. Увага цілого класу може бути втрачена, якщо одній дитині в якийсь момент стало нудно. Діти з інвалідністю. Зміни стандартів. Перекроювання бюджетів. Нові підручники. Педагоги вміють адаптуватися і роблять це дуже швидко; 5) усі ці навички й таланти притаманні не тільки іноземному вчительству, а й українському – у багатьох випадках навіть більшою мірою. Наші педагоги – за всієї поваги до інших професій – часто є найосвіченішими, найпрогресивнішими людьми у своїх регіонах, особливо в маленьких містах і селах, де школа є центром життя.

Ми розглядаємо фахову компетентність з основ підприємництва учителів НУШ як інтегративне утворення особистості, суть якої

полягає у здатності особистості задовольнити професійні, суспільні й особисті потреби (таблиця 1).

Час реформування освіти, коректування державних стандартів характеризується новими вимогами до професійної компетентності вчителів НУШ, до розвитку в них підприємницького мислення і формування знань з основ підприємництва. Отже, на нашу думку, можемо говорити про те, що сутність підприємництва в НУШ полягає в тому, що в закладах загальної середньої освіти можуть створюватися умови для прояву підприємницької активності учителя, завдяки чому відбувається продукування інноваційних підприємницьких ідей, їх реалізація та створення нових освітніх продуктів/послуг/процесів та інших інновацій, з метою підвищення якості освіти, розвитку закладу освіти, підвищення ефективності її діяльності та конкурентоспроможності, підвищення задоволеності працею та відданості вчителів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведене теоретико-емпіричне дослідження, що спирається на результати аналізу застосування категорії «підприємництво» у фаховій літературі, дозволяє розглядати дане поняття як систему педагогічних дій, спрямованих на розвиток педагогічної системи, мета якої полягала б у формуванні сукупності елементів підприємництва, яке є системною, багатофакторною, поліфункціональною, індивідуальною якістю педагога з характерним комплексом підприємницьких знань, умінь, навичок, здібностей до виконання професійних завдань, визначення траєкторії власного професійного зростання, реалізації власних підприємницьких ідей, надаючи приклади імплементації підприємницької діяльності в реальному житті, змінювати не тільки освітні технології, а й формувати власну конкурентоспроможність. Це забезпечується певними підприємницькими якостями, модернізацією власної діяльності, орієнтованої на успіх та розвиток підприємницької ініціативи.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в розробленні та впровадженні педагогічних технологій формування підприємництва вчителів Нової української школи з урахуванням визначених підходів та закономірностей освітнього підприємництва.

Таблиця 1

Результат діяльності учителя НУШ у разі сформованої фахової компетентності з основ підприємництва

Результат діяльності	Реалізація фахової компетентності з основ підприємництва вчителя
Учитель (професійна потреба).	Робота за фахом зі здатністю проводити уроки з підприємницьким тлом; профільне навчання.
Учитель-підприємець-освітянин (суспільна потреба).	Робота за фахом (приватна школа); блог-сайти; репетиторство; майстер-класи; приватні консультації.
Учитель-підприємець-початківець (особиста потреба).	Інтернет-магазин власних виробів "Hand Made" (доведення своїх науково-теоретичних здобутків до комерціалізації).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гельбак А. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя : методичні рекомендації. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. 24 с.
2. Дядін А. Дефініція категорії «підприємницька діяльність». *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі і послуг*. 2017. № 1. С. 62–72.
3. Концепція нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Манчук Е. Развитие антрепренерства в системе предпринимательской деятельности вуза в условиях модернизации сферы высшего профессионального образования: концепция и механизмы реализации : дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. Ростов-на-Дону, 2008. URL: <https://www.dissertcat.com/content/razvitie-antreprenerstva-v-sisteme-predprinimatelskoi-deyatelnosti-vuza-v-usloviyakh-modern>.
5. Міньковська І. Шкільний вчитель = підприємець. Чи можливо це в Україні? URL: <http://nus.org.ua/view/shkilnyj-vchytel-pidpryemets-chy-mozhlyvo-tse-vukrayini>.
6. Пачковський Ю. Підприємництво як предмет соціопсихологічного дослідження : діяльнісно-поведінковий аспект : автореф. дис. ... докт. соціол. наук: 22.00.04. Київ, 2004.
7. Пачковський Ю. Психологія підприємництва : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2007. 190 с.
8. Позняков В. Предприимчивость. *Энциклопедия гуманитарных наук. Знание. Понимание. Умение*. 2012. № 3. С. 345–346.
9. Сліпенко В. Особливості розвитку підприємницької компетентності школярів у загальноосвітніх навчальних закладах: Американський досвід. *Людознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2017. № 5/37. Р. 197–205.
10. Смерічевська С. Концепція освітнього інтрапідприємництва як запорука інноваційного розвитку та логістизації національної економіки. *Проблеми ефективності використання людських і природних ресурсів України* : збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Донецьк : Цифрова печать, 2012. Т. XIII. С. 210–220.
11. Смерічевська С. Стратегія освітнього інтрапідприємництва: сутність і механізм реалізації. 2015. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=13553.
12. Lavaroni C. Bringing the Excitement of Entrepreneurism to the Public Schools. URL: <http://www.edentrepreneurs.org/edupreneur.php>.
13. Lăcătu M. Entrepreneurship in education. *International Conference Knowledge-Based Organization*. 2016. № 2. P. 438–443.
14. Hisrich R. Entrepreneurship / intrapreneurship. *American Psychologist*. 1990. № 45. P. 209–222.

REFERENCES:

1. Helbak A.M. (2017) Formuvannia pidpryiemlyvosti uchnia yak kliuchovoi kompetentnosti dlia zhyttia : [metodychni rekomendatsii]. (in Ukrainian).
2. Dyadin A.S. (2017) Definition of the category “entrepreneurial activity”. *Economic Strategy and Prospects for Trade and Services*, № 1, ss. 62–72. (in Ukrainian).
3. Kontsepsiia novoi ukrainskoi shkoly. [The concept of a new Ukrainian school]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (in Ukrainian).
4. Manchuk E.P. (2008) Razvytye antreprenerstva v systeme predprynmatelskoi deiatelnosti vuza v usloviyakh modernyzatsyy sfery vьssheho professyonalnoho obrazovaniya: kontsepsyia y mekhanyzmy realizatsyy : dyss. ... kand. ekon. nauk : 08.00.05. Rostov n/D, 2008. URL: <https://www.dissertcat.com/content/razvitie-antreprenerstva-v-sisteme-predprinimatelskoi-deyatelnosti-vuza-v-usloviyakh-modern> (in Ukrainian).
5. Mincovska I. (2017) Shkilnyi vchytel = pidpryiemets. Chy mozhlyvo tse v Ukraini? URL: <http://nus.org.ua/view/shkilnyj-vchytel-pidpryemets-chy-mozhlyvo-tse-vukrayini> (data zvernennia: 20.09.2021). (in Ukrainian).
6. Pachkovsky Y.F. (2004) *Entrepreneurship as a subject of sociopsychological research (activity-behavioral aspect)* (author’s dissertation of Dr. of Sociological Sciences: 22.00.04). Kiev. (in Ukrainian).
7. Pachkovskiy Yu.F. (2007). *Psykhologhiia pidpryiemnytstva: navchalnyi posibnyk*. K. : Karavela. 190 s. (in Ukrainian).
8. Pozniakov V.P. (2012). *Predprymchivost. Entsyklopedyia humanytnykh nauk. Znanye. Ponymanye. Umenye*, 3, S. 345–346. (in Ukrainian).
9. Slipenko, V. (2017) Peculiarities of development of entrepreneurial competence of schoolchildren in secondary schools: American experience. *Anthropological studies. Series “Pedagogy”*, № 5 / 37, ss. 197–205. (in Ukrainian).
10. Smerichevska S.V. (2012) Kontsepsiia osvithnoho intraprenerstva yak zaporuka innovatsiinoho rozvytku ta lohystyzatsii natsionalnoi ekonomiky. *Problemy efektyvnosti vykorystannia liudskyykh i pryrodnykh resursiv Ukrainy: zb.nauk.prats* Donetskoho derzh. un-tu upr. – Donetsk : Vyd-vo “Tsyfrovaia pechat”. S. 210–220. (in Ukrainian).
11. Smerichevska S.V. (2015). *Stratehiia osvithnoho intraprenerstva: sutnist i mekhanizm realizatsii. Vzghliad na predprynimatelstvo*. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=13553 M. : Sotsys, 2012. – 154 s. (in Ukrainian).
12. Lavaroni, C.W. (2014) Bringing the Excitement of Entrepreneurism to the Public Schools. URL: <http://www.edentrepreneurs.org/edupreneur.php>. (in English).
13. Lăcătu M.L. (2016) Entrepreneurship in education / *International Conference Knowledge-Based Organization*. Vol. XXII. – № 2. – P. 438–443. (in English).
14. Hisrich, R.D. (1990). Entrepreneurship/intrapreneurship. *American Psychologist*, 45, 209–222. (in English).